

И мене въ семьи венской
Из семьи волжской новой
Не забудьте поминуть
Не забудьте тихихъ словъ.

М. Мевренков

ПРИЧИННА¹

Рече та стогне Дніпр широкий,
Сердитий вітер завива,
Домолу верби гне високі,
Горами хвилю підійма.
І блідий місяць на ту пору
Із хмари де-де виглядав,
Неначе човен в синім морі,
То виринав, то потонав.
Ще треті півні не співали,
Ніхто нігде не гомонів,
Сичі в гаю перекликались,
Та ясен раз у раз скрипів.

В таку добу під горою,
Біля того гаю,
Що чорніє над водою,
Щось біле блукає.
Може, вийшла русалонька
Матері шукати,
А може, жде козаченька,
Щоб залоскотати.
Не русалонька блукає:
То дівчина ходить,
Її сама не зна (бо причинна),
Що такеє робить.
Так ворожка поробила,
Щоб менше скучала,
Щоб, бач, ходя опівночі,
Спала й виглядала
Козаченька молодого,
Що торік покинув.
Обіщався вернутися,
Та, мабуть, і згинув!
Не китаїкою² покрились

¹ Див. промітки в кінці книги. (Ред.)

Козацькі очі,
Не вимили біле личко
Слізоньки дівочі:
Орел вийняв карі очі
На чужому полі,
Біле тіло вовки з'їли, —
Така його доля.
Дарма щоніч дівчинонька
Його виглядає.
Не вернеться чорнобривий
Та й не привітає,
Не розплете довгу косу,
Хустку не зав'яже,
Не на ліжко — в домовину
Сиротою ляже!

Така її доля... О Боже мій милий!
За що ж ти караєш її, молоду?
За те, що так широко вона полюбила
Козацькі очі?... Прости сироту!
Кого ж їй любити? Ні батька, ні неньки;
Одна, як та пташка в далекому краю.
Пошли ж ти їй долю, — вона молоденька;
Бо люде чужій її засміють.
Чи винна ж голубка, що голуба любить?
Чи винен той голуб, що сокіл убив?
Сумує, воркує, білим світом нудить,
Літає, шукає, дума — заблудив.
Щаслива голубка: високо літає,
Полине до Бога — милого питає.
Кого ж сиротина, кого запитає,
І хто їй розкаже, і хто тее знає,
Де милий ночує: чи в темному гаю,
Чи в бистрім Дунаю коня напова,
Чи, може, з другою, другу кохає,
Її, чорнобриву, уже забува?
Якби-то далися орлині крила,
За синім би морем милого знайшла;
Живого б любила, другу б задушила,
А до неживого у яму б лягла.
Не так серце любить, щоб з ким поділитися,
Не так воно хоче, як Бог нам дає:
Воно жить не хоче, не хоче журиться.

ЗМІСТ

Причинна	5
Думка («Тече вода в синє море...»)	10
Думка («Вітре буйний, вітре буйний!»)	11
Думка («Тяжко-важко в світі жити...»)	12
Думка («Нащо мені чорні брови...»)	13
На вічну пам'ять Котляревському («Сонце гріє, вітер віє...»)	14
Катерина	18
Тарасова ніч	36
«Дума мої, думи мої...»	39
Перебендя	42
Тополя	45
До Основ'яненка («Б'ють пороги; місяць сходить...»)	50
Іван Підкова	53
Н. Маркевичу («Бандуристе, орле сизий!...»)	55
На забудь Штернбергові	56
Гайдамаки	57
Інтродукція	63
Галайда	64
Конфедерати	67
Титар	71
Свято в Чигирині	76
Треті півні	86
Червоний бенкет	89
Гупалівщина	94
Бенкет у Лисянці	97
Лебедий	105
Гонга в Умані	109
Епілог	116
Передмова	119
Панове субскрибенти!	120
«Вітер з гаєм розмовляє...»	121
Мар'яна-черниця	122
Утоплена	133
Песня караульного у тюрми (<i>Из драмы «Невеста»</i>)	138
Слепая (<i>Позма</i>)	139
Гамалія	166
Тризна	171
Розрита могила	183
«Чигринє, Чигринє...»	185
Сова	187
Дівичій ночі	193

Сон («У всякого своя доля...») (<i>Комедія</i>)	195
«У неділю не гуляла...»	209
«Чого мені тяжко, чого мені пудно...»	211
«Заворожи мені, волхве...»	211
Гоголю («За думою дума росем вилітає...»)	212
«Не завидуй багатому...»	213
«Не женися на багатій...»	213
Єретик	215
Невольник (<i>Поема</i>)	225
Великий льох (<i>Містерія</i>)	
Три душі	242
Три ворони	246
Три лірники	252
«Стоїть в селі Суботові...»	256
Наїмичка	258
Кавказ	272
І мертвим, і живим, і ненарожденним землякам моїм в Україні і не в Україні моє дружнє посланіє	277
Холодний Яр	284
Псалми Давидові	286
1. («Блаженний муж на лукаву...»)	286
12. («Чи ти мене, Боже милий...»)	286
43. («Боже, нашими ушима...»)	287
52. («Пребезумний в серці скаже...»)	288
53. («Боже, спаси, суди мене...»)	288
81. («Між царями й судіями...»)	289
93. («Господь Бог лихих карас...»)	289
132. («Чи є що краще, лучче в світі...»)	291
136. («На ріках круг Вавилона...»)	291
149. («Псалом новий Господеві...»)	292
Маленькій Мар'яні	293
«Минають дні, минають ночі...»	293
Три літа («І день не день, і йде не йде...»)	294
Заповіт («Як умру, то поховайте...»)	297
Лілея	297
Русалка	300
Відьма (<i>Поема</i>)	302
В казематі («Згадайте, братія моя...»)	315
I. «Ой одна я, одна...»	315
II. «За байраком байрак...»	316
III. «Мені однаково, чи буду...»	317
IV. «Не кидай матері! — казали...»	317
V. «Чого ти ходиш на могилу?...»	318
VI. «Ой три шляхи широкії...»	320

VII. Н. Костомарову («Веселе сонечко ховалось...»)	321
VIII. «Садок вишневий коло хати...»	322
IX. «Рано-вранці новобранці...»	322
X. «В неволі тяжко, хоча й волі...»	323
XI. Косар («Понад полем іде...»)	324
XII. «Чи ми ще зійдемося знову?...»	324
«Не спалося, — а ніч, як море...»	325
«Думи мої, думи мої...»	327
Княжна (Поєма)	328
N. N. («Сонце заходить, гори чорніють...»)	339
N. N. («Мені тринадцятий минало...»)	339
«Не тріє сонце на чужині...»	340
Сон («Гори мої високі...»)	341
Іржавець	345
N. N. («О думи мої! о славо злая!...»)	348
Полякам («Ще як були ми козаками...»)	349
Чернець	350
«Один у другого питаєм...»	353
«Самому чудно. А де ж дітись?...»	353
«Ой стрічечка до стрічечки...»	353
Хустина	354
A. O. Козачковському («Давно те діялось. Ще в школі...»)	356
Москалева криниця (Поєма)	360
«То так і я тепер пишу...»	370
«А нумо знову віршувать...»	370
Варшак	371
«Ой гляну я, подивлюся...»	376
«У Бога за дверми лежала сокира»	376
«Та не дай, Господи, нікому...»	378
Царі («Старенька сестро Аполлона...»)	378
«Добро, у кого є господа...»	385
Титарівна	385
«Ну що б, здавалося, слова...»	391
«Мов за подушке, оступили...»	392
П. С. («Не жаль на злого, коло його...»)	392
Г. З. («Немає гірше, як в неволі...»)	393
«Якби зустрілися ми знову...»	395
Марина («Неначе цвяшок, в серце вбитий...»)	396
Пророк	404
Сичі («На ниву в жито уночі...»)	404
«Меж скалами, неначе злодій...»	405
«І небо невміте, і заспані хвилі...»	409
«І виріс я на чужині...»	410
«Не для людей, тієї слави...»	412

«Коло гаю, в чистім полі...»	412
«Якби мені черевики...»	414
«І багата я...»	414
«Полюбилася я...»	415
«Породила мене мати...»	415
«Ой я свого чоловіка...»	416
«Ой виострю товариша...»	417
«По улиці вітер віє...»	417
«Ой сяду я під хатою...»	418
«Закувала зозуленька...»	418
Швачка	419
«Ой не п'ються пива-меди...»	420
«На улиці невесело...»	421
«У тієї Катерини...»	422
«Із-за гаю сонце сходить...»	423
«Ой пішла я у яр за водою...»	424
«Не так тії вороги...»	424
«Ой люлі, люлі, моя дитино...»	425
«Ой чого ти почорніло...»	426
«Туман, туман долиною...»	426
«У неділеньку у святую...»	427
«У перетіку ходила...»	429
«У неділеньку та ранесенько...»	430
«Не тополю високою...»	430
«Утоптала стежечку...»	431
«І широкою долину...»	432
«На вгороді коло броду...»	432
«Якби мені, мамо, намисто...»	433
«Не хочу я женитися...»	433
Чума	434
«І знов мені не привезла...»	436
«В неволі, в самоті немає...»	437
«Ой умер старий батько...»	437
«Не вернувся із походу...»	438
«У Вільні, городі преславнім...»	438
«Заступила чорна хмара...»	441
«Не додому вночі йдучи...»	443
«Неначе степом чумаки...»	444
Согник («У Оглаві... Чи по знаку...»)	446
«За сонцем хмаронька пливе...»	460
«Як маю я журитися...»	460
«Нащо мені женитися?»	461
«Ой крикнули сірії гуси...»	462
«Якби тобі довелося...»	463

«Заросли шляхи тернами...»	466
«Зацвіла в долині...»	467
«У нашім раї на землі...»	467
«На Великдень, на соломі...»	470
«Було роблю що, чи гуляю...»	470
«Буває, іноді старий...»	471
«Хіба самому написати...»	472
«Дурні та горді ми люди...»	473
«І золотої, й дорогої...»	474
«Ми вкупці колись росли...»	475
«Готово! Парус розпустили...»	476
«Ми восени такі похожі...»	477
«Лічу в неволі дні і ночі...» (1850)	478
«Лічу в неволі дні і ночі...» (1850-1858)	481
«Ми заспівали, розійшлись...»	481
«Не молилася за мене...»	482
Петрусь (<i>Поема</i>)	484
«Мені здається, я не знаю...»	490
«Якби ви знали, паничі...»	491
«Буває, в неволі іноді згадаю...»	493
«І станом гнучким, і красою...»	496
«Огні горять, музика грає...»	498
«Чи то недоля та неволя...»	498
«На батька бісового я трачу...»	499
«І досі сниться: під горою...»	499
«Мій боже милий, знову лихо!...»	500
Неофіти (<i>Поема</i>)	501
Юродивий	516
Доля	518
Муза	519
Слава	520
Сон («На панщині пшеницю жала...»)	520
«Я не нездужаю, нівроку...»	521
Подражаніє II псалму	522
Марку Вовчку («Недавно я поза Уралом...»)	523
Ісаія. Глава 35 (<i>Подражаніє</i>)	523
N. N. («Така, як ти, колись лілея...»)	525
«Ой по горі роман цвіте...»	526
«Ой маю, маю я оченята...»	526
Сестрі	527
«Колись дурною головою...»	527
«Во Іудей во дні они...»	528
Марія	530
Подражаніє Едуарду Сові («Посадку коло хатини...»)	548

Подражаніє Іезекїлю. Глава 19	548
Осії. Глава XIV (<i>Подражаніє</i>)	550
«Дівча любе, чорнобриве...»	551
«Ой діброво — темний гаю!»	552
Подражаніє сербському	552
Молитва	553
«Царям, всесвітнім шинкарям...»	553
«Царів, кровавих шинкарів...»	553
«Злоначинаюощих спина...»	554
«Тим неситим очам...»	554
«Колись-то ще, во время оно...»	555
Плач Ярославни	556
«З передсвіта до вечора...»	557
«Умре муж велій в власяниці...»	558
Гімн черничий	559
«Над Дніпровою сагою...»	559
«Росли укупочці, зросли...»	560
«Світе ясний! Світе тихий!...»	561
Ликері («Моя ти любо! Мій ти друже!...»)	561
«Барвінок цвів і зеленів...»	562
«І Архімед, і Галілей...»	562
Л. («Поставлю хату і кімнату...»)	563
«Не нарікаю я на бога...»	563
Саул	564
«Минули літа молодії...»	567
«Титарівна-Немирівна...»	567
«Хоча лежачого й не б'ють...»	568
«І тут, і всюди — скрізь погано...»	568
«О люди! люди небораки!...»	569
«Якби з ким сісти хліба з їсти...»	570
«І день іде, і ніч іде...»	570
«Тече вода з-під явора...»	570
«Якось-то йдучи уночі...»	571
«Бували війни й військові сварн...»	572
Н. Т. («Великомученице кумо!»)	573
«Зійшлись, побрались, поєднались...»	573
«Кума моя і я...»	574
«Чи не покинуть нам, небого...»	574
«За що ми любимо Богдана?...»	576
«Якби-то ти, Богдане п'яний...»	576
Примітки	578
Алфавітний показчик творів	611
Дати життя і творчості Т. Г. Шевченка	618